

#43

Zeszyty Artystyczne

Misteria – rytuały – performanse.
Wymiar estetyczny

Mysteries – Rituals – Performances.
The Aesthetic Dimension

Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz
w Poznaniu

1(43)/2023

Zdjęcie na okładce

Koncert wizualny Adama Garnka, Kielce 2013

fot. K. Peczański

In memoriam

Wobec bezwymiarnu.

Wspomnienie Jerzego Olka

– teoretyka fotografii,

---

artysty, profesora

---

akademickiego, mentora,

---

przyjaciela

---

19 listopada 2022 roku odszedł prof. Jerzy Olek, artysta związany z neoawangardowym ruchem fotomedialnym, pomysłodawca fotografii ekspansywnej oraz fotografii elementarnej, autor artystycznego projektu *Bezwymiar iluzji* (1991–2022), kontynuator linii konstruktywizmu, unizmu, minimal artu i konceptualizmu.

Jerzy Olek urodził się w 1943 roku w Sanoku, skąd pochodziła jego matka Józefa Chrobaczyńska. Ojciec Edmund Olek pochodził z Poznania. Trudna sytuacja materialna rodziców oraz stan zdrowia zdeterminowały dzieciństwo spędzone u dziadków w Bieszczadach. Z czasów dziecięcych pochodzą jego pierwsze fotograficzne próby wykonywane aparatem średnioformatowym typu box, przedstawiające rodzinę i pejzaże. Z tamtych odległych czasów artysta wspominał także pobyt pod opieką zakonnice w klasztorze żeńskim w Komańczy.

Do mieszkających we Wrocławiu rodziców dołączył w wieku dwunastu lat. Uczył się w szkole podstawowej przy ulicy Trzebnickiej oraz VIII Liceum Ogólnokształcącym. Przyjaźnie zawiązane w tamtym okresie życia z: Waławem Sondejem (późniejszym dziennikarzem radiowym i telewizyjnym), Wiktorem Szenkierem ob. Shenkarem (fizykiem), Maciejem Grzybowskiem (aktorem i dyrektorem Teatru im. Wojciecha Bogusławskiego w Kaliszu) oraz Cezarym Proniewskim (inżynierem), przetrwały do 2022 roku. W czasach szkolnych fascynował się sztuką, a szczególnie tasyzmem, literaturą, pobierał lekcje gry na fortepianie.

Mimo artystycznych zainteresowań, w 1961 roku, kierowany pragmatyczną wskazówką ojca, rozpoczął studia na Politechnice Wrocławskiej na kierunku budownictwo lądowe. W latach powojennych wśród wykładowców politechniki byli profesorowie ze Lwowa. Przyszły artysta rozpoczął studia nad geometrią wykreślną u Konrada Dyby, wychowanka Kazimierza Bartla. Na politechnice zaprzyjaźnił się z Kazimierzem Helebrandtem, wychowankiem Witolda Romera. Po trzecim roku studiów Jerzy Olek dostał się do sekcji teorii konstrukcji, posiadającej profil inżynierski przygotowujący do pracy naukowej. Paradoksalnie, ze względu na coraz wyraźniejszą perspektywę pracy w zawodzie i niesłabnące zainteresowania humanistyczne oraz artystyczne przerwał studia. Rozpoczął pracę jako dziennikarz pism studenckich „Politechnik”, „Wiadomości”, „Konfrontacje” oraz dziennika „Słowo Polskie”. Pisał i dokumentował życie artystyczne Wrocławia (Jazz nad Odrą, Festiwal Teatru Otwartego). Wspólnie z Zenonem Harasymem, Kazimierzem Helebrandtem, Waldemarem Niezgodą, Jackiem Samotusem, Kryspinem Sawiczem, współtworzył Fotoklub Pałacyk, przeformułowany w grupę Odra 65, a następnie w grupę artystyczną 1+1+1+1 (1973). Brał udział we wspinaczkach górskich, wyprawach speleologicznych, jeździł konno. W twórczości artystycznej praktykował akcje i działania uliczne określane hasłem fotografii ekspansywnej, obliczone na interakcję z publicznością w przestrzeniach pozagaleryjnych.

Il. 1.

J. Olek, *Fotografia możliwa*, Galeria Foto-Medium-Art, Wrocław 1979.

W latach 70. opublikował ponad 200 artykułów o fotografii, m.in. w „Odrze”, „Fotografii”, „Foto”, „Nurcie”, „Revue Fotografie”, „Československá Fotografie”. Jako jeden z pierwszych krytyków pisał o toruńskiej grupie Zero-61 skupiającej fotografów eksperymentalnych („Konfrontacje”, 1974), wrocławskiej grupie Permafo („Odra”, 1973) czy Katedrze Wiedzy Wizualnej w PWSSP (obecnie Katedrze Sztuki Mediów w ASP) we Wrocławiu („Projekt”, 1986), gdzie wówczas wykładali Leszek Kaćma i Andrzej Lachowicz.

W tamtej dekadzie Jerzy Olek przeprowadził cykl rozmów z czołowymi przedstawicielami sztuki, teorii i krytyki artystycznej w różny sposób odnoszącymi się do medium fotografii: Tadeuszem Kantorem, Romanem Cieślewiczem, Krzysztofem Teodorem Toeplitzem, Henrykiem Tomaszewskim, Krzysztofem Kostyrko, Zbigniewem Dhubakiem, Grzegorzem Królikiewiczem, Krzysztofem Kąkolewskim, Stefanem Morawskim, Urszulą Czartoryską. Z obecnej perspektywy są to niezwykle cenne i nierzadko unikalne zapisy o powstających w Polsce studiach nad fotografią i wizualnością.

Wynikiem artystycznych i organizacyjnych dążeń podjętych przez Jerzego Olka wspólnie z Kazimierzem Helebrandtem i Zbigniewem Staniewskim było powstanie Wrocławskiej Galerii Fotografii (1973–1977) działającej przy Ośrodku Kultury i Sztuki w Domku Romańskim. Jerzy Olek kierował galerią od 1977 roku pod zaproponowaną nazwą Foto-Medium-Art (1977–1996), której idea programowa powstała w oparciu o aktywność późniejszych członków Seminarium Foto-Medium-Art (1978–1981). Artyści wchodzący w skład seminarium, tj. Alek Figura, Ireneusz Kulik, Jerzy Olek, Leszek Szurkowski, Ryszard Tabaka, prowadzili działania samokształceniowe oraz analityczne skupione wokół medium fotografii, wytwarzając oryginalną formułę na tle działalności takich grup jak łódzki Warsztat Formy Filmowej (1970–1977), wrocławska grupa Permafo (1970–1981) czy Seminarium Warszawskie (1975–1981). W pierwszych dwóch latach działalności galerii Foto-Medium-Art Jerzy Olek zainicjował siedem forów z udziałem czołówki artystów, teoretyków i krytyków ruchu fotomedialnego. W swoich wystąpieniach odnosili się oni do fundamentalnych zagadnień definiujących fotograficzne medium, tj.: *Fotografia jako fotografia*, *Fotografia jako relacja*, *Fotografia jako tworzywo*, *Fotografia jako narzędzie*, *video jako narzędzie*, *Fotografia jako ideologia*, *Fotografia jako film*, *film jako fotografia*, *Fotografia jako algorytm*. Ostatnim ważnym wystąpieniem grupy artystycznej Seminarium Foto-Medium-Art była konferencja „Sztuka jako medium sztuki” (1981) z udziałem m.in.: Janusza Boguckiego, Jana Chwałczyka, Grzegorza Dziamskiego, Marcina Giżyckiego, Andrzeja Kostołowskiego, Bożeny Kowalskiej, Jerzego Ludwińskiego, Jana S. Wojciechowskiego. Działalność artystyczna seminarzystów była pogłębieniem i popularyzacją ich bogatego dorobku z lat

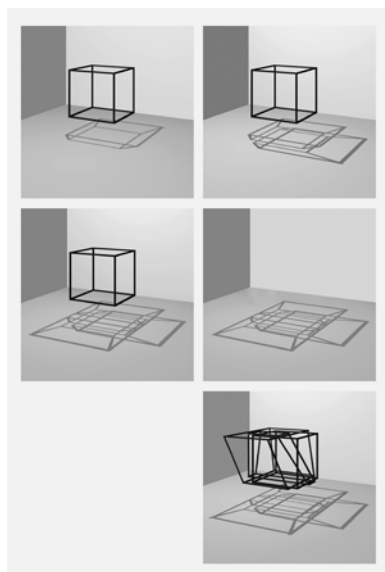
60. i 70., różnicując pole sztuki fotomedialnej. Praktyka twórcza Jerzego Olka przeszła transformację: od inspiracji popkulturą (*Fototeatr*, 1975) do praktyk po-fotograficznych, kładących nacisk na interpretację obrazu (*Fotografia-tekst*, 1978, *Po-fotografia*, 1978, *Fotografia możliwa*, 1979).

W związku z wybuchem stanu wojennego i decyzją większości seminarzystów o emigracji, grupa w 1981 roku rozpadła się. Wbrew opinii wrocławskiego środowiska artystycznego, za to przy poparciu rady artystycznej galerii – tworzonej przez Zbigniewa Dłubaka i Jerzego Lewczyńskiego – Jerzy Olek nie zaprzestał działalności Galerii Foto-Medium-Art. W tej trudnej decyzji, ocenianej z perspektywy czasu przez samego zainteresowanego jako słusznej, wspierał go również Jan Berdyszak.

Rok 1981 zaznaczył się w życiu Jerzego Olka także pozytywnie, tu głównie z powodu międzynarodowego zainteresowania promowaną przez niego sztuką, pokazywaną na wystawach zagranicznych w Tokio i Salonikach. Tego roku artysta odbył wspólnie z Leszkiem Szurkowskim pierwszą podróż do fascynującej go Japonii. Rozpoczął współpracę artystyczną z Akirą Komoto, a w kolejnych latach z takimi artystami jak Yasu Suzuka czy Naoya Yoshikawa. W latach 80. Jerzy Olek animował nowe środowisko artystyczne wokół zaproponowanego programu fotografii elementarnej, akceptującej formalnie różne wyniki manipulacji procesem fotograficznym. Akceptacja różnorodności i koncentracja na istotnych decyzjach fotografa wpływających na efekt końcowy wiązały się z uważną obserwacją. To w tamtym czasie wśród różnych artystycznych inspiracji pojawił się buddyzm zen. Jerzy Olek animował działania o charakterze po-fotograficznym, podczas których obrazy tworzone były za pomocą naturalnych obiektów, działań, ingerencji. Najcenniejszym cyklem kuratorskim tamtego okresu jest zbiór wystaw pod hasłem *Obecność wśród kamieni* (1985–1990). Artysta poszerzył działalność samokształceniową o wymiar edukacyjny i integracyjny, organizując plenery fotograficzne *Uczestnictwo we wspólnocie* (1985–2022).

Na wyjazdy do Starego Gieraltowa zapraszał zarówno fotografów, jak i muzyków, filozofów oraz poetów, m.in. Michała Fostowicza-Zahorskiego, Bogusława Michnika, Tadeusza Różewicza. Łączył twórców różnych profesji realizujących zdjęcia pod wpływem wspólnych rozmów, przemyśleń i inspiracji fotograficznym medium. W domowej galerii „ef” założył kolekcję fotograficznych miniatur. Zbiór inicjuje zdjęcie widma Brockenu, czyli autoportret artysty wykonany w Tatrach, przedstawiający otoczony glorią cień fotografa padający na chmury. Jerzy Olek kolekcjonował perelki zachwycające widokami wykonanymi przez wybitnych artystów, jak Christo i Jeanne-Claude, Rudolf Sikora, Gottfried Jäger, a także przez młodych adeptów fotografii. Interesował go związek między ingerencją artysty w proces fotograficzny i wytwarzaniem w ten sposób efektem.

W 1989 roku Jerzy Olek zainicjował cykl międzynarodowych wystaw *Wschód–Zachód. Europejska wymiana* realizowanych we Wrocławiu oraz pobliskich Wojnowicach w formule biennale. Najbardziej okazała druga edycja pt. *Nowe przestrzenie fotografii* (1991) zrealizowana przy współpracy z Romualdem Kuterą zgromadziła 130 artystów i teoretyków z 23 krajów Europy, USA i Australii. W towarzyszącej fotokonferencji pt. *Etos fotografii* (1991) udział wzięli Urszula Czartoryska, Antonin Dufek, Vilém Flusser, Joan Fontcuberta, Laurence M. Gartel, Mark Haworth-Booth, Gottfried Jäger, Enno Kaufhold, Jan-Eric Lundström, Stefan Morawski, Jerzy Olek, Rolf Sachsse, Ikuto Saito, Giuliana Scimé, Joachim Schmid oraz Grzegorz Sztabiński.

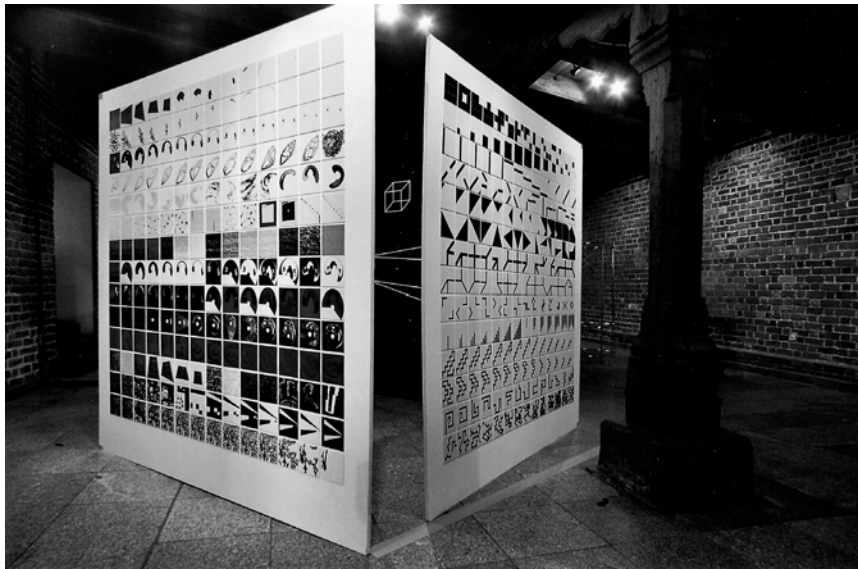

Il. 2.
J. Olek, *Sześcian z cienia*, 2000.

W 1996 roku galeria Foto-Medium-Art straciła lokal w Domku Romańskim, gdzie funkcjonowała przez 19 lat. Dla Jerzego Olka był to czas zawodowej i osobistej depresji. Skutecznie walczył w sądzie o prawa autorskie do nazwy galerii i programu artystycznego. W wieku 53 lat ponownie zapisał się na studia, tym razem do Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Poznaniu, gdzie od kilku lat prowadził gościnne wykłady. Szybko obronił tytuł magistra sztuki na nowoutworzonym przez Stefana Wojneckiego, pierwszym w Polsce kierunku Fotografia (1995). W kolejnych latach decyzją Rady Wydziału Akademii Sztuk Pięknych (następnie Uniwersytetu Artystycznego) w Poznaniu uzyskał stopień doktora, a na-

stępnie doktora habilitowanego. Decyzją Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej otrzymał tytuł profesora zwyczajnego w obszarze sztuki.

Il. 3.

J. Olek, *Mapy różności*, Muzeum Miejskie Arsenal, Wrocław 2004.

Pracował jako profesor fotografii współczesnej i psychofizjologii w Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu i Gdańsku, Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej, Wydziale Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego, Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu, SWPS Uniwersytecie Humanistycznospołecznym we Wrocławiu. Był promotorem i recenzentem kilkuset prac dyplomowych, magisterskich i doktorskich. W 2009 roku został promotorem doktoratu honoris causa Christiana Boltanskiego. Napisał cztery artystyczne książki: *Moja droga do bezwymiarności* (2001), *Umożliwianie niemożliwemu* (2007), *7 od/za/słon iluzji* (2013), *Zobaczyć idealne, czyli bezkresy kresek* (2015). Opublikował zbiór tekstów na temat sztuki, w tym rozmów z wybitnymi przedstawicielami polskiej i światowej kultury *Nie tylko o fotografii* (2020). W 1998 rozpoczął cykl *Dialogów* realizowanych z polskimi i zagranicznymi artystami. Wspólne wystawy miały charakter wizualnych rozmów w przestrzeniach galeryjnych i niegaleryjnych, ale możliwych do przygotowania w nich specyficznych wystaw. Przez wiele lat łączył artystów różnych generacji. Ostatnia wystawa z cyklu *Wschód–Zachód. Europejska wymiana* pod tytułem *Jutro jest dziś* (1999) odbyła się przy współpracy z Naoyą

Yoshikawą, a do udziału w niej zaproszeni zostali artyści dwóch krajów (Polski i Japonii) oraz dwóch pokoleń (studentów z uznanymi artystami).

W okresie 2007–2010, po latach funkcjonowania Foto-Medium-Art jako galerii wędrującej i rozmaitych gościnnych prezentacjach (najczęściej w zamku w Wojnowicach, w Kłodzkim Ośrodku Kultury), dzięki Wandzie Dunikowskiej i Fundacji Muzeum Nowej Sztuki galeria mogła działać w lokalu przy ulicy Karmelickiej w Krakowie. Wśród artystów z nią związanych pojawiły się osoby odgrywające istotną rolę w polskim ruchu fotomedialnym lat 70., jak Jan Berdyszak, Wincenty Duniko-Dunikowski, Natalia LL, Andrzej Lachowicz, Jerzy Olek, Ewa Partum, Zdzisław Sosnowski, Teresa Tyszkiewicz, oraz generacja artystów debiutujących już na przełomie XX i XXI wieku: Codemanipulator, Tomasz Dobiszewski, Kinga Dunikowska, Michał Jakubowicz, Rafał Piekarz.

Il. 4.

J. Olek, 1 + 0 = 10. (DE) KONSTRUKCJA (NON) SENSU,
Muzeum Współczesne Wrocław 2022.

W latach 1999–2008 Jerzy Olek wspólnie z Bogusławem Michnikiem, dyrektorem Kłodzkiego Ośrodka Kultury, zrealizował w Kłodzku dziesięć edycji Festiwalu Nowej Sztuki „IAbiRynT”. Festiwale były swoistym tygłem łączącym różne generacje artystów z wielu dziedzin i odmiennych krajów. W 2010 roku festiwal przeniesiony został do Słubicy i Frankfurtu nad Odrą. Wspólnie z Anną Panek-Kusz i Michaeliem Kurzwelylem, Jerzy Olek współtworzył programy trzynastu kolejnych edycji festiwalu, którego wystawy odbywały się w specyficznych i nie zawsze artystycznych przestrzeniach obu miast oraz w miejskich galeriach.

Mając 79 lat otwierał indywidualną wystawę w Muzeum Współczesnym *Wrocław 1 + 0 = 10. (De)Konstrukcja (non)sensu* (2022); była to jedyna wystawa retrospektywna twórcy, którego nie interesowały podsumowania sięgające zbyt daleko w historię jego twórczości. Wystawie towarzyszyły spotkania z artystą, prowadzone przez dyrektorkę muzeum Sylwię Świsłocką-Karwot oraz kuratora wystawy Mirosława Emila Kocha. Wśród dzieł prezentowanych znajdowała się *Kolczatka* – wykonany z fragmentów fotografii wielościan w kształcie gwiazdy, stawiający pytania o specyfikę i jakość przestrzeni kształtowanej za pomocą zdjęć oraz wiedzy wynikającej z doświadczania widzenia. Obrazy-objekty oparte na tej pracy prezentowane były rok wcześniej podczas wystawy fotografii konkretnej (*Lichtbild und Datenbild*, 2015) w Museum im Kulturspeicher w Würzburgu, na której Jerzy Olek był jedynym reprezentantem polskiej sztuki. Jeszcze poważniejszą wystawą zagraniczną, w której uczestniczył z wyżej wspomnianym dziełem, była *Negative Space: Trajectories of Sculpture* w ZKM | Zentrum für Kunst und Medien w Karlsruhe (2019).

19 listopada 2022 roku odszedł artysta niepokorny i zarazem konsekwentny, chodzący własnymi drogami i zarazem potrafiący znaleźć swoje miejsce w historii sztuki. Mimo nieskrywanych fascynacji suprematyzmem, minimal artem, konceptualizmem, odwiedzał Florencję, Neapol, Wenecję (gdzie spędził roczne stypendium), zachwycał się renesansową architekturą, zarówno jej pozostałymi formami, co wizerunkami malarzkimi. Do realizacji swoich zdjęć używał instrumentarium renesansowych twórców: siatki dzielącej obraz na mniejsze pola, cyrkla, ekierki, luster o różnych stopniach wklęsłości i wypukłości, za pomocą których prowadził nierzadko samotną walkę z nieskończonością, tak wyraźnie przedstawioną w nieukończonym dziele *Bezwymiar iluzji*.

Pod koniec życia marzył o robieniu zdjęć, ale przede wszystkim rysował. Z powodu bezsenności pracował głównie w nocy. Wykonał setki rysunków na bazie trójkąta w formie miniatur. Jako podkładów używał pociętych okładek studenckich prac semestralnych. Interesowały go błędy powstające podczas wykonywania prostych czynności oraz twórcze metody ich naprawiania. Do końca życia, mimo wielu problemów zdrowotnych, pozostawał aktywny. Uczestniczył w festiwalach, wystawach, był otwarty na spotkania z młodzieżą i zawsze gotowy na rozmowy o sztuce. ●

Zeszyty Artystyczne

#43 / 2023 / rok XXXII

Rada programowa „Zeszytów Artystycznych”

Izabella Gustowska
Marek Krajewski
Mária Orišková
Jörg Scheller
Miško Šuvaković

Redaktor prowadzący

Jakub Żmidziński

Redaktorka naczelna

Justyna Ryczek

Zastępczyni redaktorki naczelnej

Ewa Wójtowicz

Redaktorka tematyczna

Izabela Kowalczyk

Sekretarzynie redakcji

Magdalena Kleszyńska

Redaktor graficzny

Bartosz Mamak

Korekta

Joanna Fifielska, Filologos

Tłumaczenia

Marcin Turski

Korekta abstraktów anglojęzycznych

Michael Timberlake

Kontakt

zeszyty.artystyczne@uap.edu.pl

ISSN 1232-6682

© Copyright by Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz
w Poznaniu 2023

Wersją pierwotną czasopisma
jest wersja drukowana.

Wydawca

Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu
Wydział Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa
Aleje Marcinkowskiego 29
60-967 Poznań 9

tel. +48 61 855 25 21
e-mail: office@uap.edu.pl
www.uap.edu.pl

Druk

MJP Drukarnia
ul. Romana Maya 30
61-371 Poznań

MEiN

UAP | POZNAŃ

Stworzenie anglojęzycznej wersji publikacji –
płatne ze środków Ministerstwa Edukacji i Nauki
na podstawie umowy nr RCN/SP/0363/2021/1
stanowiących pomoc przyznaną w ramach programu
„Rozwój czasopism naukowych”.

nakład 100 egz.

ISSN 1232-6682

